

Az Ágostai Hitvallás egyháza és a misszió.

ÍRTA

Dr. báró PODMANICZKY PÁL.

Az Ágostai Hitvallás egyháza és a misszió.

Graul, a missziói tudomány nagyérdemű úttörője és mélyen szántó művelője mondta, hogy a misszió az egyház tükörképe. Kétségtelenül igaza van. S ha most hálatelt szívvel állunk meg az Ágostai Hitvallás 100 éves fordulóján, hálánkat, örömünket mélyebbé teheti az Ágostai Hitvallás egyházának az a tükörképe, amely a misszió múltjában és jelenében tükröződik. Sőt gyökeret fog venni bennünk az a meggyőződés, hogy a misszió a mi egyházunknak is olyan megnyilvánulása, amelyről való tudomásvétel nélkül egyházunkról való képünk nem lesz teljes, nem lesz igaz.

I

Ha a múlt felé fordulunk s tekintetünk elhatol a reformáció koráig, olyan megállapítást kell tennünk, amely paradoxonként hangzik. Egyrészt ugyanis meg kell állapítanunk azt, hogy a misszió mint akarat és tett sehohsem jelentkezik a reformáció korában, másrészt azonban megállapíthatjuk azt is, hogy a missziói akarat és tett minden előfeltétele megtalálható Luthernél, aki e tekintetben is mint a reformátor kora és reformátor-társai fölé emelkedik. S ez az utóbbi megállapításunk egyáltalában nem értendő csak épen nagy általánosságban, mintha ezek az előfeltételek csak annyiban volnának Luthernél megtalálhatók, amennyiben az evangéliumot a maga tisztaságában megragadta. Hollnak, aki különben is olyan mélyen vilá-

gított bele Luther gondolatvilágába, köszönhetjük annak a megmutatását, hogy Luther a misszió szükségességének, céljának és eszközeinek világos megismerésével a maga részéről elvezette egyházát közvetlenül a missziói cselekedet küszöbéhez.¹

Tévednek tehát azok — így Warneck is a maga missziótörténetében,² — akik azt állítják, hogy a reformáció kora azért maradt a misszió tekintetében meddő, meri Luther is azt tartotta, hogy az evangélium már az apostolok idejében hirdettetett a világ minden népének s különben is küszöbön áll — 1558-ra várta volna — az ítélet napja. Téves ez az állítás, mert az eschatologikus beállítottság tudvalevőleg — példák egész sora bizonyítja ezt egyáltalában nem fojtja el a missziói energiát, de téves azért is, mert Luther elvetette a scholastikának azt a tételét, hogy az evangéliom már hirdettetett a világ minden népének s ennek cáfolataképen az akkor fölfedezett Amerikára hivatkozott. Missziói tudata különben is olyan határozott volt, hogy ilyen béklyókat el nem tűrt volna. Szerinte az evangéliomnak előbb prédikáltatnia kell minden népeknek s csak azután következhetik el az ítélet napja. Az evangéliom illetén hirdetése egyenes következménye egyházfogalmának. Az egyház számára az ige által bensőleg megragadottaknak, láthatatlan, szoros egységet alkotó közössége, amelynek feje az élő és ható Krisztus, aki ezt az egyházát nemcsak folyton folyvást tisztítja és megszenteli, hanem annak uralmát mind jobban és jobban ki is terjeszti. A láthatatlan egyházat építő ebben a munkásságában eszköze a látható egyház, amelyben az ige hirdettetik s ezen belül az egyes gyülekezet épen úgy, mint az egyes keresztyén. A hívő keresztyénnek az a kötelessége, hogy tevékeny részt vegyen Isten országa terjesztésében, itthon, a keresztyénségben beilleszkedik a gyülekezeti élet rendjébe, odakünn a pogány világban azonban minden korlátozás nélkül érvényesül. A misszió tehát nemcsak szerves alkotórésze Luther egyházfogalmának, hanem egyenest annak középpontjából sugárzik ki.

¹ Karl Holl: Gesammelte Aufsätze zur Kirchengeschichte. III. kötet, 234. s köv. o.

² Gustav Warneck: Abriss einer Geschichte der protestantischen Missionen. 10. kiadás, 15. o.

Mi sem természetesebb, mint az, hogy Luther megtalálta a kapcsolatot a misszió tényleges feladataival. Világosan látta a keresztyénségnek a törökséggel szemben való kötelességét. Szemére veti a pápának, hogy keresztes háborút hirdet a török ellen, ahelyett, hogy az evangéliomot hirdettetének. Tudatában van annak, hogy a missziói munka elengedhetetlen előfeltétele annak a népnek és vallásnak ismerete, amelynek az evangéliomot hirdetni szándékozunk s ezért őszinte, eleven érdeklődéssel foglalkozik a törökséggel, az izlámmal szembe forduló missziói apologetikával és polemikával, sőt egy időben az a gondolat is foglalkoztatja, hogy lefordítja s közzé teszi akóránt, majd pedig, amikor erre nem tud időt keríteni, útját egyengetni annak, hogy megjelenhessék Bibliander koránfordítása.³ Hasonlóképpen kezdettől fogva foglalkoztatja a zsidóság is. Az a reménysége, hogy a zsidóság is kiszabadul a maga babilóniai fogságából, idővel veszít ugyan elevenességéből s a zsidósággal szemben való magatartását a későbbi években a csalódás és a keserűség kizökkenti eredeti jellegéből, azonban utolsó prédikációjában is határozottan rámutat a keresztyénségnek Izraellel szemben való missziói kötelezettségére.⁴ S szembenézve a mohamedán- és a zsidó-misszió feladatával, a módszer, a gyakorlat problémáival is foglalkozik s olyan útmutatásokat ad a missziói munkának, amelyeket annak, ha az evangéliom alapján áll, ma is követnie kell.

Könnyű a felelet arra a kérdésre, hogy ez a missziói válláló készség miért nem érett missziói vállalkozássá. Az ev. egyház előtt el volt zárva a nyugatra, tengerentúlra vivő út. A Weiser- és Fugger-cégek csak az alatt a föltétel alatt kaptak zálogba délamerikai gyarmatokat, hogy azokon csak spanyolokat és katolikusokat foglalkoztatnak. Dél és kelet felé elzárta az utat a keresztyénség és az izlám között húzódó harcvonal, amely legfőljebb csak ideig-óráig tartó fegyverszünetet ismert. A keresztyénség és a

³ Hermann Barge: Der Dominikanermönch Ricoldus und seine Missionsreise nach dem Orient. Allgemeine Missions-Zeitschrift 191(i). 27. o. Továbbá u. o. 79. s köv. o.: Hermann Barge: Luthers Stellung zum Islam und seine Übersetzung der Confutatio des Ricoldus.

⁴ Otto von Harling: Luther und die Juden. Saal auf Hoffnung. 1917. 106. s köv. o.

zsidóság között való viszony sem volt még olyan, hogy annak talaján missziói tevékenység indulhatott volna meg. S végül — noha ezt első helyen is említhettük volna — vegyük tekintetbe, hogy a reformáció korának evangélikus egyháza még akkor sem léphetett volna ki a misszió munkaterére, ha a kapuk tárva lettek volna előtte. Az új helyzet minden erejét lekötötte. Egyik kezével az egyházi élet új épületét kellett fölépítenie, másik kezével a vallásszabadságért való nehéz harcot kellett vívnia. Arról nem is szólva, hogy a pap, a szerzetes nem lévén immár az egyetlen életesmény, az ifjúság beállt a boltba, műhelybe, ahonnan jómód, becsület intett feléje s az egyetemek elnéptelenedtek. Példa reá Wittenberg is. 1520-ban 579 az immatriculatiók száma, 1526-ban pedig — fokozatos fogyás eredményeképen — már csak 76.

A reformáció százada után még egy teljes évszázadnak kellett elmúlnia, míg Luther egyháza elindulhatott a maga bizonyágtételével ki a nemkeresztyén világba. Tartóztatta nemcsak az itthoni helyzet nehéz volta — tudjuk, hogy ez a század egyebek közt a harminc éves háború százada, — hanem az epigonok korának homályos látása és bátortalansága is. E kor számára a misszió gondolata csak épen a «cuius regio, eius religio» formájában hozzáférhető. Ide tartoznak az olyan, a kezdet kezdetén megakadt kísérletek, mint Wasa Gusztáv, aki a lappokhoz igyekszik eljuttatni az evangéliumot, vagy János Móric Naussau-Siegen hercegéé, aki mint Hollandia brazíliai gyarmatának kormányzója az ottani indiánusok között indít missziói munkát. Ez azonban még nem Luther missziói tudatának érvényesülése. Ennek eleven paraszát eltakarták a kor hamvukba hullt zsarátnokai. Egy-egy lángnyelv mégis fői-fölcsap és jelzi, hogy Luther nem hiába látta meg a keresztyénség misszióra való elhivatottságát. Érdekes, hogy az első határozott hang Wittenberg felől hallatszik, ahol Meisner Baltázár, a theologia professzora az egyház elesettsége egyik okaként állapítja meg előadásában, hogy nem végez missziói munkát a pogányok, törökök és zsidók között. Igaz, ezt az ellenfél is szemünkre veti. Bel-larmin, az ellenreformáció nagytekintélyű theologusa teszi szóvá, hogy «a lutheránusok egyháza még nem kelt át a tengeren, még nem lépett Ázsia, Afrika, Egyiptom és Gö-

rögorszag földjére.) Mögötte egy egész kórus hangoztatja ezt a vádat. Theologusaink — így Eckard Henrik altenburgi generális szuperintendens és Müller János, a hamburgi Szent Péter-templom lelkésze — az orthodoxia teljes, nehézkés fegyverzetében vonulnak föl ellene s noha vádját a tények erejével nem tudták megcáfolni, annyi hasznuk mégis volt a mérkőzésből, hogy végiggondolták a misszió problémáját. A tények különben most már nem sokáig váratlak magukra. A Lübeckből való Heiling Péter otthon, majd Párizsban, Grotius Hugó részéről nyert indítások hatása alatt 1634-ben két évi egyiptomi előkészület után Abessziniába ment azzal a célkitűzéssel, hogy az evangélium hirdetése által megelevenítse az abesszíniai keresztyén egyházat. Munkássága némi sikert ért el, az Újtestamentumot lefordította amhari nyelvre, két évtizednyi munkálkodás után azonban vértanú-halált halt s nem akadván senki, aki munkáját folytatta volna, annak minden eredménye semmivé lett. A minden tiszteletet érdemlő kísérlet különben is csak egyéni vállalkozás volt és nem a missziói tudatra ébredt egyház ténye. Inkább minősíthető az egyház missziói megmozdulásának az a kísérlet, amely Svédországból indult ki s amely megelőzi azokat a reformátusokról való missziói megmozdulásokat, amelyeknek eddig a misszió történései kizárólagos elsőbbséget tulajdonítottak.⁵ 1643-ban ugyanis, három évvel előbb, mint a puritán Eliot János, majd Mayhew Tamás megkezdték hamar fölvirágzó munkájukat az indiánusok között, Amerikába érkezett s a Delavare folyó mentén keletkezett svéd gyarmat területén megkezdte az evangélium hirdetését Campanius János svéd evangélikus lelkész. Igaz, ennek a missziói vállalkozásnak a gyökerei is a «cuius regio, eius religio» elvébe fogódnak, de ezt a munkát a svéd egyház egyházi élete szerves alkotórészének tekintette. A skarai egyházmegyéhez tartozott a missziói terület és Skara püspöke, Svedberg Jasper még 1732-ben is Amerika püspökének is nevezi magát egy könyv címlapján, amely különben az amerikai svéd diasporáról és misszióról szól. Érdemes a megemlítésre, hogy ennek a misszióknak említett megalapítója, Campanius lefordította területe indiánusai nyelvére Luther kis kátéját is.

⁵ G. W. Lindberg: De svenska missionerna. Uppsala. 14. o.

A kis káté ebben a fordításban tette meg az első lépést ki a pogány világba. Bármily tiszteletet parancsoló is azonban ez a svéd kezdeményezés, mégis csak elszigetelt jelenség volt, nem pedig az egyház egyetemességének megnyilatkozása. Végül is meg kellett szólalnia annak a hangnak, amely az egyházat a maga egyetemességében figyelmeztette missziói kötelezettségére. Isten az osztrák származású báró Weltz Jusztiniánt hívta el erre a prófétai tisztre. Weltz 1664-től fogva megjelent három nagyjelentőségű iratában mindenekelőtt az orthodoxia korának a missziói kötelezettséget tagadó érveit cáfolja meg, majd pedig olyan indoklását adja a missziói parancsnak s olyan világos kifejtését a missziói munka alapelveinek, hogy fejtegetései három évszázad folyamán sem veszítették el érvényességüket. Ha van is egyéniségében néhány vonása a rajongásnak, ez semmiképp sem fojthatja el azt a kényszerítő erővel megszólaló ténymegállapítást, hogy Luther után ő a missziói kötelezettség első prófétája egyházunkban, akinek izzó lelkesedéstől hevített szavaiban a reformátor lelke szólal meg. S Weltz nem elégedett meg a pusztá szóval. Tettre váltotta szavát a saját életében: lemondott bárói rangjáról, vagyónával missziói alapítványt létesített s mint misszionárius Hollandus-Guyanába ment, ahol 1668-ban vértanú-halált halt. Vérrel megpecsételt szava azonban egyelőre még csak pusztában elhangzó szó maradt. Halála után körülbelül két évtizeddel egy újabb prófétája támadt a missziói gondolatnak, aki ha a lelkesedés tüze tekintetében nem is, a látókör szélessége tekintetében feltétlenül túlszárnyalta s akinek megadatott, hogy meglássa a misszió földerengő korszakának első sugarait. A misszióknak ez az úttörője nem kisebb ember, mint a nagy gondolkodó Leibniz. Őt a missziói feladatnak nagyvonalúsága ragadja meg, amikor figyelme ráterelődik Kínára s tekintetét erre a feladatra szegezve teljes részletességgel dolgozza ki a misszió munkatervét. Ezen a terven első sorban természetesen a tudós keze nyoma látszik meg. Jellemző reá, hogy éppen ezért Leibniz a misszió célkitűzését beletartozónak ítélte az általa 1700-ban alapított berlini akadémia programjába. Misz-

⁶ J. L. Frohnmeyer: Freiherr von Leibniz und die Mission. Evangelisches Missions-Magazin. 1917. 418. s köv. o.

sziói tervének igyekezett megnyerni e világ hatalmasait is, így Nagy Péter cárt is, de terve megvalósulásához akkor jutott közelebb, amikor érintkezésbe került a pietizmus nagy vezérférfiával, Franckével. Éles szeme azonnal meglátta, hogy a pietizmus megvetett, kigúnyolt mozgalmában hatalmas missziói energiák szunnyadoznak. S nem csalódott. Ép az ő missziói törekvései irányították rá Francke figyelmét a misszióra s még megérhette, hogy az első pielistá misszionáriusok útra kelhettek s megkezdhették munkájukat.

A XVIII. század meghozta Luther missziói programjának diadalát. India evangélikusai ma is évről-évre megünneplik július 9-ikét, mert 1706-ban ezen a napon szállt partra Indiában Ziegenbalg Bartolomeusz és társa Plütschau Henrik, a két pietista misszionárius, Francke neveltje. Már maga ez az indiai egyházi életből kiragadott adat is határozottan jelzi, hogy átléptük a misszió történet egy új korszakának küszöbét. Ziegenbalg és Plütschau ugyan még mindig mint a «cuius regio, eius religio» elve alapján álló felsőbbség — a dán király — küldöttei lépnek India földjére, munkájuk mögé azonban odasorakozik a német evangélikusságnak a pietizmus által megragadott tábora s olyan egyháznak vetik meg az alapját, amely partraszállásuk napját ma is hálaadással üli meg mert ma is él és növekedik. Íme, az egyéni kezdeményezések, a néhány év, néhány emberöltő után összeomló kísérletek után elkövetkezett az evangéliom győzedelmes előrehaladásának kora! Ha azonban a Luthertől kiinduló missziói indításokat követjük, lehetetlen kikerülnünk a XVIII. század egyház- és missziótörténetének gróf Zinzendorf Miklóshoz és Herrnhuthoz simuló hullámát, amely a földönfutóvá lett cseh-morva atyafiakból külön egyházi alakulatot hoz ugyan létre, de Francke személyén keresztül egyenes vonalban Lutherre mutat vissza s végül is az ágostai hitvallás alapjára helyezkedik. Lehet Zinzendorf egyéniségében, sőt missziói célkitűzésében és módszerében több olyan vonás, amely tiltakozásra késztet bennünket, az ezek ellenére is világosan kidomborodó alapstruktúra és az ebből fakadó, amazokat rendre levetkőző fejlődés azonban azt bizonyítja, hogy Herrnhut missziói munkája Luther missziói tudatában gyökerezik. Bámulatos Zinzendorf és gyü-

lekezete missziói vállalkozásának szinte az egész földkerekséget átfogó merészsége. Egymásután indulnak ki Herrnhutból az evangéliom követői Amerika néger rabszolgáihoz és indiánusaihoz, Grönland eszkimóihoz — ahol a norvég Egedé János mellé állnak segítőtársakul — és a lappokhoz, a szamojédekhez és Dél-Afrikába, Ceylon szigetére és Algírba, Konstantinápolyba és Kínába, Perzsiába és Abessziniába, Egyiptomba és Indiába. Az 1732 és 1760 közé eső években 28 munkaterületen indul meg az evangéliom hirdetése. A pietizmus fölszántotta területen megindult fejlődés azonban nem bontakozhatott ki a maga teljességében. Jött a racionalizmus, amelynek nem volt mondanivalója a nem-keresztyén világ számára. Ziegenbalg öröke pl. egykét emberöltő alatt egy állomássá sorvad s 1824-ben már e fölött is megkondítják a halálharangot. De a fáklyának a felvilágosodás (!) kezében való ez a kialvása már azokba az évtizedekbe esik, amikor más kezekben már régi lángjával lobban föl az evangéliom szövétneke.

A XIX. század eleje a lelki megújulás kora. A Napoleon által porig alázott Németországban, az álmukból ocsúdó északi népek között, a felvilágosodás tespedtségéből ébredező Angliában mindenfelé új élet zsendül. Az új élet egyik kétségtelen jele a missziói felelősségérzet fölébredése. Eleinte olyan szervek alakulnak, amelyeknek felekezeti jellege nem domborodik ki. Ilyen pl. a bázeli (1815), a berlini (1824), a rajnai (1828) missziói társaság. 1836-ban azonban két olyan társulat keletkezik, amelyek már határozottan lutheri jellegűek. Az egyik a katolikus papból evangélikus lelkipásztorrá lett Gossner társulata Berlinban, a másik a később Lipcsébe átköltözött drezdai misszió. Ez az utóbbi átveszi és hamarosan felvirágoztatja a Ziegenbalg alapította tamul-missziót. 1849 a születési éve a legegényibb missziói alakulatok egyikének, a Harms Lajos alapította hermannsburgi missziónak. Néhány évtizednyi szünet után keletkeznek a schleswig-holsteini (1876) és neuendettelsauai (1886) társulatok. Ezekben az évtizedekben alkotják meg az észak evangélikus egyházai, a svéd, a dán, a norvég és finn egyházak a maguk különböző missziói szerveit. Nem maradnak el Amerikán az évtizedekben a bevándorlás következtében rohamos növekedésnek indult egyházai sem. Az evangélikus

egyházak misszionáriusai mindenfelé megjelennek ugyan a világmisszió hatalmas munkaterületén, Ázsiában azonban leginkább India s legkevésbé Japán vonzza őket, Afrikában megtaláljuk őket a nagy úttörők és a nagy építők sorában s kezük alatt keresztyén egyház és társadalom épül a primitív népek töretlen talaján Afrika különböző pontjain éppen úgy, mint Ausztráliában. A XIX. század folyamán, főleg pedig a XX. század első negyedében egyre erősebb lesz a lutheri alapon álló missziói munkák hatása s kialakul az a helyzet, hogy a kontinentális missziók a lutheri jellegnek mindnyájukon való kidomborodása révén ez vonatkoztatható, bármily különösen hangozzék is, még egyenest nem-lutheri, pl. református missziói alakulatokra is bizonyos értelemben jellegzetesen más missziói típust képviselnek az angol-amerikai missziókkal szemben. A Luther gondolatai szerint való misszió a maga célkitűzésével és módszereivel a statisztika számadatain messze felülemelkedő jelentőségre tesz szert.

II.

Ha a múlt áttekintése után a misszió jelene felé fordítjuk tekintetünket s célunk nem az adatok összességének felsorakoztatása, hanem csupán a nagy tények és igazságok számbavétele, bizvást figyelmen kívül hagyhatjuk azt a munkát, amelyet egyházunk a félhold uralma alatt álló területen végez (Észak-Afrikában és Ázsiának Indiától nyugatra eső részében). Nagy heroizmussal végzett, de kisebb jelentőségű munkák ezek. Az örmény, szír és kopt egyházak megelevenítésének és a mohamedán-misszió munkáját itt ezeken a területeken túlnyomó részben az angolok és amerikaiak vállalták. Tehát egyenest India felé fordulhatunk, amely a lutheri alapon álló misszió legrégebbi és legnagyobb munkaterülete.

India az evangélikus egyház kibontakozó missziói munkájának legjobbrait vonta magához. Amikor megalakul Drezdában a lipcei misszió, ez az első lutheri alapon álló missziói társulat, természetesen látja, hogy át kell vennie Ziegenbalg örökét, a dél-indiai tamul-missziót. Gossner erőteljes igehirdetése föllobbantja gyülekezetében a

missziói lelkesedés tüzeit s ő is Indiába küldi misszionáriusait, akik Csota-Nagpurban, Közép-Indiában találnak gazdag aralást adó munkaterületet. A hermannsburgi misszió-
 nak van már szép területe Dél-Afrikában, amikor azonban jelentkezik nála valaki, aki épp arra alkalmas, hogy Indiába küldessék, Hermannsburg kiküldi és megveti alapját a teluguk között való misszió-
 nak. A Németország északi részének evangélikusait maga köré gyűjtő breklumi misszió is itt, a teluguk között találja meg munkaterét. S Amerika evangélikusainak leghatalmasabb missziói szerve, az Egyesült Lutheránus Egyház olyan területre jut Dél-Indiában, ahol a legnagyobb számbeli eredményt érheti el. Ezek s a többi meg nem nevezett, de velük egy alapon álló missziók az úttörők, Ziegenbalg és követőinek tanítványai. Ziegenbalg már az első év elmúltával tamul nyelven prédikál s jelentheti haza, hogy a tamul irodalomnak vagy száz termékét tanulmányozta át s 37.000 szót gyűjtött szótára számára. Utódai közül Fabrizius a ma is közkézen forgó bibliafordítást ajándékozza a tamul népnek s a német evangélikus énekköltészet legjavát átülteti tamul nyelvre. Ettől fogva sajátossága az evangélikus misszió-
 nak, hogy minden gyökérszálát belebocsátja munkaterülete népének, kultúrájának talajába. Munkája nyomán életteli khol tamul, telugu egyház és kultúra támad. Vele szemben éles ellentétet alkot az az angol és amerikai módszer, amely a kétségtelenül a nagyok közé számítható Duff Sándorra hivatkozhat, — aki aligha tehető teljes mértékben felelőssé a későbbi fejleményekért — s amely az angol nyelv és kultúra köntösében hozza az evangéliomot s így néha akarata ellenére azt a látszatot kelti, mintha a keresztyénség elválaszthatatlanul ehhez az idegen nyelvi és nemzeti formához volna kötve. Ha azonban a lutheri misszió az indiainak indiai akar lenni, ezt csakis a nemzeti sajátosságra nézve érti. Az evangéliom igazsága tekintetében nem ismer alkalmazkodást. Rendíthetetlenül áll egyháza hitvallásának alapján. S ez a megalkuvást nem ismerő határozottság biztosítja a szinkretista Indiában az evangélikus misszió nagy jelentőségét. Számbelileg nem áll első helyen az evangélikus egyház. Lipcse 13.607, Berlin (Gossner társulata) 117.893, Hermannsburg 20.828, az Egyesült Lutheránus Egyház (az említett amerikai missziói szerv) 140.462

keresztyént számlál s így a lobbí missziók eredményeit is számítva, kerek számban 400.000 lélekre tehető az indiai evangélikus egyház lélekszáma.⁷ S noha ez csak egy hatod-részt teszi az indiai protestantizmusnak, a világmisszió vezérférfia, a methodista Mott János mégis megállapítja, hogy a hitvallása alapján álló evangélikus misszió India keresztyénségének legmegbízhatóbb kristályosodási pontja. Kína bizonyos tekintetben mint ellentét állítható szembe Indiával. A vezetés kezdettől fogva angolok, majd amerikaiak kezében van. Morrison Róbert, az első misszionárius, akinek ajkán 1807-ben kínai nyelven megszólal az evangéliom, skót ember és a felekezetközi (később independentens) Londoni Misszió küldi ki. A lángoló lelkesedésű német Gützlaff Károly ráirányítja ugyan a német keresztyénség figyelmét Kínára, a bázeli, barmeni és berlini missziói társulatok vállalnak is részt a Mennyei Birodalom evangelizálásából, a vezetés azonban az angolok és amerikaiak kezén marad. A nyugat elől szigorúan elzárkózó Kína az első évtizedekben a partvidékre szorítja a misszionáriusokat s amikor 1842-ben a nankingi szerződésben öt kikötőjét megnyitja az európaiak előtt s kezdetét veszi a misszió behatolása a birodalom belsejébe, az evangélikus egyház missziói erői már más területeken vannak lekötve. Amikor a tiencsini (1859) és pekingi (1860) szerződés Kína belsejét is megnyitja s Hudson Taylor megalapítja nagy lendülettel előretörő társulatát (China Inland Mission), ennek német ágai is alakulnak ugyan, a vezetés azonban az angol elem túlsúlyánál fogva angol kézben marad. A China Inland Mission az angol misszió keretén belül még különösképen éles ellentétet alkot. Seregestül küldi ki a hajadon misszionáriusnőket s reájuk állomások s gyülekezetek vezetését is bízza s mivel munkája különben sem egynazépités, hanem a parúzia varasától hajtott sietős evangélizáció, ezért nincs is szüksége theologailag képzett lelkészekre. Anglia mellett mind nagyobb teret foglal el a kínai misszióban AmeriKa. A legutolsó statisztika szerint a Kínában munkálkodó 138 missziói társulat közül 70 az amerikai. Ez mindenekelőtt azt jelenti, hogy a misszió itt

⁷ A statisztikai adatokra nézve 1. a Lutherisches Missionsjahrbuch 1929. és 1930. évi kötetét.

is, mint Indiában, egyre aggasztóbban összeforrad az angol nyelvvel és kultúrával. A missziói munka egy tekintélyes része nem egyéb, mint az angol nyelv és kultúra propagálása. Amerika azonban ezen az angolos jellegben belül még egy jellegzetesen amerikai vonást is kidomborít: a politikai propagandát. Alighanem igazuk van azoknak, akik a mandzsu-dinasztiát megbuktató kínai forradalmat (1911) részben az amerikai misszióknak főleg az iskoláiban kifejtett ilyen munkásságával hozzák kapcsolatba. Tény, hogy a forradalom vezére, Szunjatszen ilyen szellemű protestáns papokban és iskolában nevelkedett. A missziói munkának ilyen célok szolgálatába való állítása természetesen maga után vonja a missziói munka lényegét alkotó evangéliomhirdetésnek elsekélyesedését. A „social gospel», a szociális evangéliom így kerül a bibliai, reformatori evangéliom helyére. Példa reá a világszerte ismert Feng tábornok, aki néhány évvel ezelőtt mint az evangélista tábornok vontta magára a keresztyén világ figyelmét, most azonban odajutott, hogy keresztyénsége kizárólag szociális tevékenységben érvényesül. Pedig az óriási kínai birodalom szomjúhozza az evangéliomot. A brit és külföldi biblia-társulat forgalma 1929-ben az 1928. év 3,951.809 példányával szemben 5,306.027 példányt mutat ki.

Ha Kínában a tekintetét határozottan az egy szükséges dologra irányító lutheri misszió hiányára vezethetünk vissza bizonyos sajnálatos tényeket és aggasztó tüneteket, ugyanezt tehetnénk Japánra vonatkozólag is. Az angol-amerikai misszió ott is erőtlennek bizonyult a nyugatról beáramló hitetlenség s a szinkretizmusra csábító keleti vallások elsekélyesítő hatásával szemben. Viszont, ha lekanyarodunk Hollandus-India felé, örömmel állapíthatjuk meg, hogy a részben református színezetű Rajnai Misszió hatalmas arányú munkájában — gyülekezetei itt 350.000 lelket számlálnak — szemmel láthatólag érvényesülnek jellegzetesen lutheri sajtóságok, arról nem is szólva, hogy ezek milyen előnyösen érvényesülnek az itt már a XVII. századtól fogva működő hollandus református koloniális misszióval szemben.

Abból a heroikus munkából, amelyet a keresztyénség a primitív népek között végez, az evangélikus keresztyénség bőségesen kivette és kiveszi a maga részét. A munka kezdete szerint való történeti időrendet követjük, ha leg-

elsőbben is Dél-Afrikára velünk egy pillantást. Itt a herrnhuti misszionáriusok már 1792-ben partra száll lak. A XIX. század második negyedében egymást érik a különböző missziói társulatok küldöttei. Norvégek is jönnek, akiket három évtized múlva a svédek követnek. 1868-ban a finnek is megkezdik munkájukat az ovambók között. Valamennyi misszió közül kimagaslik méreteivel a hermannsburgi. Harms Lajos misszionáriusai, a lüneburgi puszták kemény parasztjai 1854-ben kezdik meg az evangéliom hirdetését s Isten gazdag áldását adja munkájukra. Gyülekezeteik lélekszáma ma 95.000-re rúg s ennél a tekintélyes számbeli eredménynél is többre értékelendő az az eredmény, amelyet a hermannsburgiak a négerek keresztyén nevelése terén elértek. Itt is, mint Indiában a teluguk között, szigorú fegyelmet tartanak. Minden nász asztalán — a keresztyének nyomorúságos kunyhók helyett takaros házakban laknak — ott van a biblia és az énekeskönyv s a család feje rendszeresen házi istentiszteletet tart háza népével. A misszionáriusoknak gondjuk van arra, hogy mindenki szorgalmasan munkálkodjék s így a keresztyén falvakat kertek, jól művelt szántóföldek ékesítik. Általában a Délafrikai Unió összesen körülbelül 20.000 lelket számláló evangélikussága jó bizonyosságot tesz az evangélikus egyháznak kultúrateremtő erejéről. Épp ebből a szempontból lehetetlen legalább egy pillantást nem vetnünk Délnyugat-Afrikának arra a darabjára, ahol finn testvéreink munkálkodnak. Itt az ovambók törzse között örvendetesen terjed az evangéliom. 1890-ben még csak 230 a keresztyének száma, de ettől fogva évtizedről évtizedre megháromszorozódik s 1928-ban 21.037 lélekre rúg. A keresztyénségnek ez a gyors terjedése lehetővé tette, hogy a misszionáriusok irányítólag hassanak a közvéleményre és a törvényhozásra. Ilyen módon a keresztyén szellemű törvények, a keresztyénség által irányított közfelfogás támogatásával elébe mennek annak, aki bátortalanul most indul el a keskeny úton. Az ovambómisszió épp e tekintetben jó példa arra, hogy az evangéliomot nem szükséges szociális evangéliommá sorvasztanunk, mert az evangéliom, ha a maga teljességében hirdetjük, előbb-utóbb úgyis hatalmába keríti a társadalmi és állami életet. Afrika keleti partja felé kanyarodva a norvég evangélikusok Madagaszkár szigetén végzett mun-

kájáról is tudomást kell vennünk. Mártírvér áztatta talajon, egyrészt jezsuiták, másrészt vallásellenes francia szabadkőművesek által szorongattatva francia, angol és norvég misszionáriusok igehirdetése nyomán erőteljes protestáns keresztyénség bontakozott ki itt, amelyen belül a norvég misszió gyümölcsképen keletkezett evangélikus egyház 110.608 lelket számlál. Kelet-Afrikába érve mindenekelőtt azt állapíthatjuk meg, hogy a sötét Afrika földérintésének nagy munkájából a nagyok között is kétségtelenül nagy Livingstone mellett evangélikus misszionáriusok is kivették részüket. A két Württembergi misszionárius Krapf és Rebmann neve elválaszthatatlan Kelet-Afrika fölfedezésének történetétől. Rebmann volt az, aki 1848 május 11-én mint első európai látta meg a Kilimandzsáró hóborította csúcsát. S a Kilimandzsárótól nyugatra a Meru alján evangélikus mártírvér is folyt. A lipcsei misszió két úttörő misszionáriusa, Ovir és Segebrock az 1896 október 19-ről 20-ra virradó éjszakán vérük kiontásával pecsételték meg az evangéliomot, amelyet hirdetni készültek. S a mártírvér itt sem volt hiábavaló. A lipcsei misszionáriusok ma hála-telt szívvel aratnak. A dzsagga-szerecsenek gyülekezetei 15.764 lelket számlálnak s ezekben a gyülekezetekben erőteljes, messzevilágító keresztyén élet lüktet. A primitívek világában folyó missziói munka fölött tartott szemlénket nem zárhatnánk le méltóbban, mint azzal, hogy megemlékezünk az eredetileg Löhe Vilmos alapította neuendettelsai misszióról, amely mai gazdagon megáldott munkaterületét Új-Guinea szigetén 12 évvel nagy alapítója halála után találta meg. Amit itt ma látunk s ami a neuendettelsai misszionáriusok alázatos, Istenről tekintet el nem fordító várnutudásának és körültekintő, mindenben Isten igéje szerint igazodó bölcseségének gyümölcsképen ért meg, az csodálatosan tiszta tükörképe egyházunknak és egyben igazolása is missziói sajátosságának. A misszionáriusok nem hiába vártak helyenkint 13 hosszú évig első jelére annak, hogy Isten igéje megfogant a szívekben. Ma a gyülekezetekben 18.580 pápua keresztyén van s 5338 katechumén készül a keresztség fölvételére.

A pogány-misszió munkatere fölött tartott szemlénket ki kell egészítenünk a zsidó-misszióról való megemlékezéssel. A német, svéd, dán, norvég és finn evangélikusok tévé-

kény részi vesznek ebben a munkában is, amely minden missziói munka közül a legjobban próbára teszi mind a misszió mögött álló gyülekezet, mind pedig a misszionárius hitét. Itt ezen a téren is érvényesül az a sajátosságunk, hogy nem a láthatóra, hanem a láthatatlanra nézünk. Az 1927-ben Budapesten tartott zsidómissziói konferencián a németek és skandinávok követelték, hogy zsidóknak — misszió és egyház egyaránt csak a legszigorúbban értelmezett bibliai feltételek alapján szolgáltassák ki a keresztiségét. A zsidó-misszióra való kellő elméleti fölkészültség megszerzését, amelyre az angol-amerikai zsidó-misszió nem helyez súlyt, tehát a rabbinista irodalom és a zsargon ismeretének megszerzését az e célra a híres Delitzsch által alapított lipcsei Institutum Judaicum teszi lehetővé. Ha van a missziónak területe, amelyről bajos statisztikai adatokban beszámolni, akkor a zsidó-misszió ez. Reményességben való munka ez, ami egyáltalában nem jelenti azt, hogy ne volnának mindenfelé hálaadásra indító gyümölcssei. Ismertetésünket egyáltalában nem zárhatjuk statisztikai táblázatokkal. A missziói statisztikának, amely néha nagyon keveset, néha nagyon sokat mond, különben is csak viszonylagos értéke van, de ebben az esetben már azért is el kell tekintenünk ettől, mert a lutheri alapon álló misszió határvonalai nehezen vonhatók meg s vannak nagy területeken nagy eredményeket elért társulatok (pl. a bázeli, barmeni, brémai, társulatok stb. amelyek a mögöttük álló hívő sereg, misszionáriusaik és velünk egy hitbéli alapon álló pogány-keresztvén gyülekezeteik egy tekintélyes részében hozzánk tartoznak, de ezeket az adatokat az adatok összeségéből kellene kiemelnünk. De talán megfelelőbb is, ha az evangélikus misszióról való ismertetésünket összefoglaló statisztika nélkül zárjuk, amelyhez mindig odatapad az a látszat, mintha az ember emberi mértékkel akarna mérni. Pedig az evangélikus misszió épp azzal bizonyul Luther nyomán járó misszióknak, hogy nincsenek e világi céljai, amelyeket e világi eszközökkel akarna elérni. Tudja, Isten országa nem e világból való s nem erővel, hatalommal, hanem Istennek Lelke által jö el. Ezért nem szerkeszt káprázatos terveket, nem ad ki hangzatos jelszavakat, hanem alázatosan Istenre tekint és engedelmesen követi újjmutatását. S hitével nem vall szégyent.

Nem vall szégyent, amikor szenvednie, várnia kell, mert elnyeri az erre való erőt, de nem vall szégyent a tekintetben sem, hogy — amint láthattuk — ott lehet a misszió munkaterén mindenütt, ahol az aratás áldott, dicsőséges munkája folyik. Minden okunk megvan arra, hogy a hálaadásnak e napjaiban hálaadással tekintsünk egyházunknak missziói munkájára is.⁸

⁸ Az idézett munkákon kívül hálás lekötelezettje vagyok a következő két műnek: D. Julius Richter (a missziótudomány tanára a berlini egyetemen): *Evangelische Missionskunde*. Lipcse 1927. 2. kiadás. I. II. és I). Martin Schlunk (a missziótudomány tanára a lübingeni egyetemen): *Die Weltmission des Christentums*. Hamburg 1925.